

The background of the cover features several antique firearms, including long-barreled rifles and pistols, arranged vertically and horizontally, creating a historical and military theme.

ІСТОРІЯ ДАВНЬОЇ ЗБРОЇ

Дослідження

2018

Researches

HISTORY OF ANTIQUE ARMS

Національна академія наук України
Інститут історії України НАН України

ІСТОРІЯ ДАВНЬОЇ ЗБРОЇ

ДОСЛІДЖЕННЯ 2018

*Збірник наукових праць Третьої міжнародної
зброєзнавчої конференції (Київ, 12-14 червня 2018 р.)*

КИЇВ
2020

Затверджено до друку рішенням
Вченої ради Інституту історії України
Національної академії наук України.
Протокол №3 від 28.05.2020 р.

**Історія давньої зброї. Дослідження
2018: збірник наукових праць Третьої
міжнародної зброєзнавчої конференції
(Київ, 12-14 червня 2018 р.)** / упоряд.
Д. В. Тоїчкін; Інститут історії України
НАН України. – К.: Інститут історії
України НАНУ, 2020. – 412 с.

Редакційна колегія:

д.і.н., проф. М. Ф. Дмитрієнко (голова),
д.і.н., проф., член-кор. НАН України
Г. В. Боряк, к.і.н. Д. В. Тоїчкін,
к.і.н. В. В. Томозов, к.х.н. В. М. Прокопенко,
к.і.н. О. О. Попельницька.

Упорядник:

к.і.н. Д. В. Тоїчкін

Рецензенти:

д.і.н., проф., член-кор. НАН України
О. П. Реєнт;
д.і.н. Т. В. Чухліб;
д.і.н. проф. І. Н. Войцехівська.

*Збірник наукових праць за матеріалами
Третьої міжнародної зброєзнавчої
конференції, що відбулася
у Києві (Україна) 12–14 червня 2018 р.*

Approved for publication by the Academic
Board of the Institute of History of Ukraine
of the National Academy of Sciences
of Ukraine. Protocol №3, 28.05.2020.

**History of Antique Arms. Researches 2018:
Collection of Scientific Papers of the Third
International Research Conference on the
History of Arms and Armor (Kyiv, June 12-
14, 2018)** / compiler Denys Toichkin; Institute
of History of Ukraine NASU. – Kyiv: Institute
of History of Ukraine NASU, 2020. – 412 p.

Editorial Board:

Ph.D., Prof. M. Dmytriienko (chair),
Ph.D., Prof., Correspondent Member
of NASU H. Boriak, Ph.D. D. Toichkin,
Ph.D. V. Tomozov, Sc.D. V. Prokopenko,
Ph.D. O. Popelnytska.

Compiler:

Ph.D. Denys Toichkin

Reviewers:

Ph.D., Prof., Correspondent Member
of NASU O. Reient;
Ph.D. T. Chukhlib;
Ph.D., Prof. I. Voitsekhivska.

*This collection of scientific papers based
on materials of the Third International
Conference on the History of Arms & Armor,
held in Kyiv, Ukraine, June 12–14, 2018.*

ЗМІСТ | CONTENT

<i>Денис ТОЇЧКІН</i> . III Міжнародна конференція з історії зброї у Києві <i>Denys TOICHKIN</i> . Third International Conference on the History of Arms and Armor in Kyiv.....	6
<i>Катерина ВАЛЕНТИРОВА</i> . Клинок зброї Манесського кодексу: паралелі в археологічному матеріалі з території України <i>Kateryna VALENTYROVA</i> . Edged Weapons of the Codex Manesse: Analogies in Archaeological Materials from the Territory of Ukraine	21
<i>Ігор ВОЗНИЙ</i> . Зброя XII – першої половини XIII ст. ударно-рубачою та ударно-дроблячою дії з теренів північної Буковини <i>Ihor VOZNY</i> . Strike-Slashing and Strike-Pounding Weapons of the 12th – Half of the 13th Century on the Territory of Northern Bukovyna....	37
<i>Андрей ГОЛУБЕВ</i> . К вопросу о возможностях использования некоторых категорий раннесредневекового вооружения в качестве этнокультурного маркера <i>Andriy HOLUBIEV</i> . To the Question of the Possibilities of Using Some Categories of the Early Medieval Arms as Ethnocultural Marker	51
<i>Володимир ГУЦУЛ</i> . Бойовий молот (<i>hache</i>) у лицарських турнірних поєдинках в Західній Європі першої половини XV ст. <i>Volodymyr HUTSUL</i> . Poll-axe (<i>hache</i>) in Chivalric Single Combats in Western Europe in the Early 15 Century	64
<i>Виктор КЛЁНКИН</i> . Старый кортик из Китая <i>Victor KLYONKIN</i> . An Old Dirk from China	82
<i>Олексій КЛЬОНКІН, Андрій ПАНІВ, Денис ТОЇЧКІН</i> . Пам'яті Віктора Кльонкіна <i>Oleksii KLYONKIN, Andriy PANIV, Denys TOICHKIN</i> . In Memory of Victor Klyonkin	99
<i>Пйотр Н. КОТОВИЧ</i> . Стан та перспективи досліджень пізньосередньовічного озброєння Червоної Русі <i>Piotr N. KOTOWICZ</i> . The State and Prospects of Research of the Late Medieval Arms and Armour from Red Ruthenia.....	107

Тамара КОНДРАТЕНКО, Наталія КОНДРАТЕНКО, Роман ПРОХВАТИЛО.	
Кремінні мисливські рушниці XVIII століття зі зброярської збірки Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	
Tamara KONDRATENKO, Nataliya KONDRATENKO, Roman PROKHAVATILLO.	
Flintlock Hunting Rifles of the 18th Century in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection	130
Олег МАЛЬЧЕНКО. Львівські гармати-симулякри XIX ст., як породження культури кітч	
Oleh MALCHENKO. Lviv 19 c. Guns-Simuliacres as a Breed of Kitch Culture ...	149
Олег МАЛЬЧЕНКО, Денис ТОЇЧКІН. Віртуальний музей української історичної зброї XV–XVIII ст.	
Oleh MALCHENKO, Denys TOICHKIN. Virtual Museum of Ukrainian Historical Weapons of the 15-18th centuries	197
Ірина МАРГОЛІНА. Святе воїнство у живописі Кирилівської церкви Києва	
Iryna MARHOLINA. Holy warriors in the paintings of the Cyril Church of Kyiv.....	223
Валентина НЕСТЕРЕНКО. Шолом і кольчуга в експозиції Черкаського обласного краєзнавчого музею	
Valentyna NESTERENKO. Helmet and Mail in Exposition of Cherkassy Local Lore Museum	230
Надія НІКІТЕНКО. Світські фрески Софії Київської: історичний контекст і «сюжети зі зброєю»	
Nadiya NIKITENKO. Mundane Frescos of St. Sophia of Kyiv: Historical Context and «Plots are With Weapon».....	240
Людмила ПАЛИЙ. Меч группы «INGELRI»: інтерпретація надписей на клинке и поправки в датировке	
Liudmyla PALII. An «INGELRI» Sword from the Lviv Historical Museum: Interpretation of the Blade Inscriptions and Dating Corrections.....	262
Артем ПАПАКІН. Озброєння дружини перших П'ястів (X ст.)	
Artem PARAKIN. Arms of the Early Piasts Retinue, 10th Century.	278
Олена ПОПЕЛЬНИЦЬКА. Японські мечі XVIII–XIX ст. у зібранні Національного музею історії України	

<i>Olena POPELNYTSKA. Japanese Swords of the 18th–19th Centuries</i> from the Collection of the National Museum of the History of Ukraine.....	298
<i>Володимир ПРОКОПЕНКО. Короткий огляд функціональних накладок</i> для підвісу сагайдаку з пласким колчаном <i>Volodymyr PROKOPENKO. A Short Review of Functional Plaques</i> for Fastening of the Sahajdak With a Flat Quiver.....	326
<i>Володимир ПРОКОПЕНКО, Святослав СИЧЕВСЬКИЙ.</i> Нові знахідки нагелів від кордів з території України <i>Volodymyr PROKOPENKO, Sviatoslav SYCHEVS'KYJ. New Findings</i> of the Kord Nagels (late medieval cold weapons) in Ukraine....	352
<i>Михайло ФІЛОНЕНКО. Колекція ручної короткоствольної вогнепальної</i> зброї у фондозбірні Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс <i>Mykhailo FILONENKO. Collection of Hand-held Short-barreled Firearm in the</i> Fund Collection of the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War.....	362
<i>Володимир ШЕВЧЕНКО. Шашки майстра Османа Омарова із колекції</i> Національного музею історії України <i>Volodymyr SHEVCHENKO. Shashka of Osman Omarov in the Collection</i> of the National Museum of History of Ukraine.....	381
<i>Олена ШЕВЧЕНКО. Старожитності козацької доби Чернігівського</i> історичного музею в збірці Національного музею історії України <i>Olena SHEVCHENKO. Antiquities of the Cossack Period of the Chernihiv</i> Historical Museum in the Collection of the National Museum of History of Ukraine	391
<i>Олег ШИНДЛЕР. До питання про поширення шишаків</i> у Центральній та Східній Європі в XV-XVI ст. <i>Oleg SCHINDLER. To the Question on the Distribution of Shishaks</i> in Central and Eastern Europe in the 15th and 16th Centuries.....	397

КЛИНКОВА ЗБРОЯ МАНЕССЬКОГО КОДЕКСУ: ПАРАЛЕЛІ В АРХЕОЛОГІЧНОМУ МАТЕРІАЛІ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

КАТЕРИНА ВАЛЕНТИРОВА

Анотація

УДК 902+623.4

Під час дослідження археологічних знахідок, для максимально точної їх ідентифікації та інтерпретації, залучають додаткові джерела різних типів, зокрема писемні і зображальні.

Манесський кодекс — одна з найвідоміших та найрепрезентативніших письмових пам'яток європейського Середньовіччя. Окрім того, він є унікальним зображальним джерелом, оскільки містить більше ста кольорових мініатюр. На 44-х з них присутні зображення клинкової зброї. Малюнки виконані достатньо чітко та детально для того, щоб встановити, які саме типи мечів і кинджалів намагались відтворити художники. Важливим для нас є те, що деякі з них зустрічаються в археологічних матеріалах, які походять з території України. Це не тільки ілюструє наскільки тісними були культурні зв'язки наших земель із західноєвропейською традицією у Середні віки але й у черговий раз доводить доцільність використання джерел іноземного походження в процесі вивчення місцевої матеріальної культури періоду середньовіччя.

Ключові слова: Манесський кодекс, клинкова зброя, археологічні знахідки, Середні віки, культурні зв'язки.

Abstract

Kateryna Valentyrova

UDC 902+623.4

EDGED WEAPONS OF THE CODEX MANESSE: ANALOGIES IN ARCHAEOLOGICAL MATERIALS FROM THE TERRITORY OF UKRAINE

Archaeologist use additional historical sources of different types for clear identification and interpretation of artefacts. In particular – visual sources are always very useful during the studies of historical weapons. Codex Manesse is one of the most representational medieval textual and visual sources. In this article the author analyzed 44 colourful full-page miniatures of the manuscript depicting edged weapons and defined 41 images with swords and 8 with daggers. Weapons depicted in the different styles. As almost every detail of the weapons was drawn clearly, so the author defined the exact types of swords and daggers according to modern classifications.

The author discovered some analogies between images of edged weapons of the Codex Manesse and archaeological materials from the territory of Ukraine. The quite interesting group of artefacts including the baselard type daggers came from the excavation of the medieval shipwreck located near Novy Svet (Crimea peninsula). For nowday this is an outstanding find in this region. The author found an image of the same weapon type in the Codex Manesse.

There are also many swords, kept in Ukrainian museums, which forms are corresponded to the images of swords on the miniatures of the manuscript.

These facts confirm the existence of close relationships between Western Europe and Ukraine in the medieval times. Also it shows that Western European sources can be useful for studying of history of Ukrainian material culture.

Keywords: Codex Manesse, edged weapons, archaeological finds, Middle Ages, culture relations.

Зброя – категорія знахідок, які в археології традиційно вважаються культурним та хронологічним маркером. Корені її генези сягають ранніх етапів формування людського суспільства. Клинкова зброя була важливим засобом збройної боротьби, від появи перших ножів і кинджалів у доісторичний період. Протягом Античності й Середньовіччя її популярність зростала, пішовши на спад тільки з підвищенням ролі вогнепальних механізмів.

Дослідження археологічних знахідок середньовічної клинкової зброї не може відбуватися поза культурним, економічним, соціальним та іншими контекстами і, відтак, потребує залучення різних типів джерел, серед яких вкрай інформативними є письмові та зображальні. За сторіччя наукових пошуків склалось певне розуміння особливостей процесу поширення явищ, зокрема, матеріальної культури, в часі та просторі минулої дійсності, які обумовлюють критерії відбору джерел для аналізу знахідок. Відтак, у багатьох випадках, для інтерпретації предметів, знайдених в ході археологічних досліджень на території сучасної України, використовують іноземні аналоги.

Манесський кодекс (Codex Manesse, Великий Гельдерберзький рукопис) – одна з найяскравіших писемних пам'яток Розвинутого Середньовіччя. Він являє собою збірку світської поезії, укладену в першій половині XIV ст. в Цюріху. В рукописі представлена поетична творчість 140 авторів, життя яких припадає на другу половину XII-XIII ст. Протягом двохсотрічної історії досліджень пам'ятки вона привертала увагу науковців різної спеціалізації. Процес створення кодексу, стиль та зміст текстів, а також зображень – лише загальні вектори наукового пошуку, що здійснювався.

Окремий інтерес викликають мініатюри рукопису. На 137 зі 138 зображеннях представлені поети, твори яких об'єднані в збірці. Окрім того, більшість малюнків сюжетні, що робить їх безцінним джерелом інформації щодо повсякдення середньовічного нобілітету. Клинкова зброя зустрічається на 44 мініатюрах. На 41 ілюстрації присутні мечі. На 8-х мініатюрах можна побачити кинджали. В більшості випадків клинкова зброя промальована чітко та детально. Це дозволяє умовно пов'язати її з існуючими типологіями середньовічної клинкової зброї, а також зробити певні висновки щодо особливостей виконання зображень та їх місця в загальній композиції мініатюр. Виникає питання, чи є доцільним та коректним використання типологій, розроблених для роботи з артефактами, під час аналізу візуальних джерел. З одного боку, в даному випадку, зображення являють собою авторську інтерпретацію образів конкретних предметів і не є їх точною копією. З іншого – будь-яка типологія базується на визначенні характерних, найбільш маркерних ознак предмету. Вірогідність того, що середньовічний художник звернув на них увагу та передавав на малюнку дає підста-

Рис. 1. Варіанти зображення мечів на мініатюрах Манесського кодексу.

ви, з певними обмеженнями, спробувати використати сучасні типології в якості об'єднуючої ланки між візуальним та матеріальним джерелом, тим більше, що дослідники-автори типологічних схем в процесі їх укладання самі нерідко звертались до зображального матеріалу.

Над укладанням Манесського кодексу, як вважається на сьогодні, працювали понад 10 писарів, 6 ілюмінаторів та 4 художника. 110 зі 138 мініатюр на-

лежать автору, якого в літературі визначають як «Grundstock-Maler». Інших художників позначають як перший, другий та третій «Nachtragsmaler». Їм відповідно належать 20, 4 та 2 мініатюри (Henkes-Zin 2004, 23-25). Вважається, що вони працювали через певний час після завершення основної частини роботи. На зображеннях зброї рука майстра впізнється достатньо чітко.

31 зображення (Табл.1) з тих 44-х, які були використані для даного дослідження, належать, на думку фахівців, головному художнику. Умовно ми віднесли їх до першої групи. На кожному з них представлені мечі, на 5 – ки-нджали. На всіх мініатюрах форма клинків однакова. В багатьох випадках вони зображені в піхвах. Інколи промальовані перев'язи, елементи декорування та окуття піхов. Мечі намальовані «Grundstock-Maler» в одному стилі, але з певними варіаціями (Рис.1,1-3). На сьогодні для типологічного визначення західноєвропейських мечів Розвинутого Середньовіччя часто використовуються схеми, укладені протягом 50-80-х років XX ст. британським дослідником Евартом Окшоттом. Окшотт взяв за основу три критерії – параметри клинка, стилі навершу та хрестовини – і спробував визначити час побутування кожного з виділених на їх основі типів (Oakeshott 1997, 20-21). В спробах провести паралель з існуючими артефактами, можна припустити, що клинки першої групи близькі до типу XII. Характерним для нього є довге широке пласке лезо, яке рівномірно звужується до вістря. Аналогії серед скульптурних та мальованих зображень, які використовує Еварт Окшотт в своїх дослідженнях, подібні до мечів Кодексу (Oakeshott 1997, 37-40). Тип XII широко представлений в європейських матеріалах другої половини 13 – початку 14 ст. Як зазначає Окшотт, даний тип міг комбінуватися з різними навершами та хрестовинами. Тим не менш, «Grundstock-Maler» надав перевагу сферичному навершу, який можна визначити як тип R (за Окшоттом). Його проста та практична форма не може мати вузького датування (Oakeshott 1997, 100). Хрестовини в його виконанні зустрічаються в двох варіаціях – товста вигнута до низу та вигнута до низу зі сторонами (Рис.1,1-2) скошеними до центру (Рис.1,3). Типологічно це варіанти стилю 6. Цікавим є те, що подібні руків'я, на думку дослідників, були характерними більшою мірою для Західної Європи 1250-1300 років. Це наводить на думку, що художник міг змалювати свої мечі з більш раннього зображення. Оскільки на мініатюрах – особи, діяльність яких припадає на XII-XIII ст., цілком можливо, що шукаючи зображення когось із них, майстер віднайшов вдалий, на його думку, образ лицарського меча. Особливий інтерес викликає колір, в якому виконані елементи руків'я. В переважній більшості випадків перехрестя та навершшя жовтого відтінку. Тим не менш, на кількох мініатюрах на окремих клинках (на цих самих зображеннях наяв-

Рис. 2. Варіанти зображення кинджалів на мініатюрах Манесського кодексу.

ні і «жовті» варіанти) автор залишив їх білими. Можна припустити, що в даному випадку колір може вказувати та метал, з якого вони були зроблені (чи яким були декоровані). Руків'я на зображеннях також можуть відрізнятися за виконанням дрібних елементів. Очевидно вони свідчать про те, що майстер прагнув до певного реалізму.

Кинджали на мініатюрах першої групи зображені як в піхвах на поясі (три малюнки), так і в процесі використання (один малюнок). Всі вони написані однотипно. Характерне руків'я (Табл.3, рядок1, Рис.2,4) певно зазнало авторської інтерпретації, відтак ідентифікувати ці кинджали можна по-різному. Форма нижньої гарди напшовхує на думки про *баллок*. Загальна ж морфологія дозволяє припустити, що автор намагався зобразити різновид *баселарду*.

На двох мініатюрах другої групи *баселарди* впізнаються беззаперечно (Табл.3, рядок 2). На мініатюрі Kunz von Rosenheim 394r N1, скоріш за все, також зображено *баселард*. Сумнів викликає врехня гарда. Специфічним є кинджал із зображення Rost, Kirchherr zu Sarnen 285r N1. З першого по-

гляду своїми абрисами він нагадує італійську *чікуенду* (Рис.2,1), утім, предмет промальований дуже погано.

Вісім зображень мечів не належать руці Grundstock-Maler (Табл.2). Візуально можна розрізнити два стилі виконання. Чотири клинки промальовані не надто чітко. На відміну від інших, їхні леза забарвлені темним кольором. Подекуди лінія контуру нерівна, що абсолютно не характерно для інших зображень. Інші чотири меча другої групи схожі на клинки першої групи. Поряд з цим, руків'я – з навершшям типу R та прямим перехрестям – видаються більш грацильними. В трьох випадках вони зображені у піхвах. На одному малюнку лезо має сіре забарвлення. Ймовірно автор наслідував «Grundstock-Maler», намагаючись зберегти основні риси створених ним зображень клинкової зброї, але при цьому вніс своє авторське бачення.

В Манесьському кодексі представлена характерна для Західної Європи кінця XIII – початку XIV ст. клинкова зброя. Тим не менш, мають місце паралелі між даними зображеннями та археологічним матеріалом, знайденим на території України. Вперше нашу увагу, як джерело, Манесьський кодекс привернув під час пошуку аналогій для артефактів, виявлених Центром підводної археології Київського Національного університету під час досліджень затонулого біля Чорноморського узбережжя середньовічного судна. В результаті вивчення об'єкту було висунуто припущення, що він являє собою італійську торгівельну галеру, що опинилась на морському дні в останній чверті XIII сторіччя (Morozova 2008, 330). Археологічний матеріал, що походить з об'єкту, надзвичайно різноманітний за культурною та типологічною приналежністю. Він є унікальним для даного регіону і надзвичайно перспективним в контексті широкого спектру досліджень. Важливою частиною масиву знахідок є предмети озброєння. В своїй більшості вони представлені кинджалами типу *баселард*. З шести артефактів два являють собою нижні частини клинків у піхвах. Відсутність руків'я не дозволяє візуально визначити їхній тип, відтак вони віднесені до цієї групи умовно. На нашу думку, *баселарди* належали членам екіпажу судна (Валентирова 2015, 70). Даний тип довгого кинджалу (чи короткого меча) в різних його варіаціях був поширений в країнах Західної Європи протягом XIII-XVI століть. Зокрема, у 70-ті роки XIII ст. був на озброєнні італійських піхотинців (Киселева 2002, 47). *Баселард* можна вважати оптимальним рішенням для озброєння середньовічного моряка з огляду на кілька причин. Перша з них – соціальна нейтральність даного виду зброї. *Баселард* міг мати представник будь-якого класу. На нього не розповсюджувався становий символізм, притаманний, наприклад, лицарському мечу. Друга причина – фінансова доступність. Серед європейських знахідок *баселардів* зустрічаються зразки різної якості

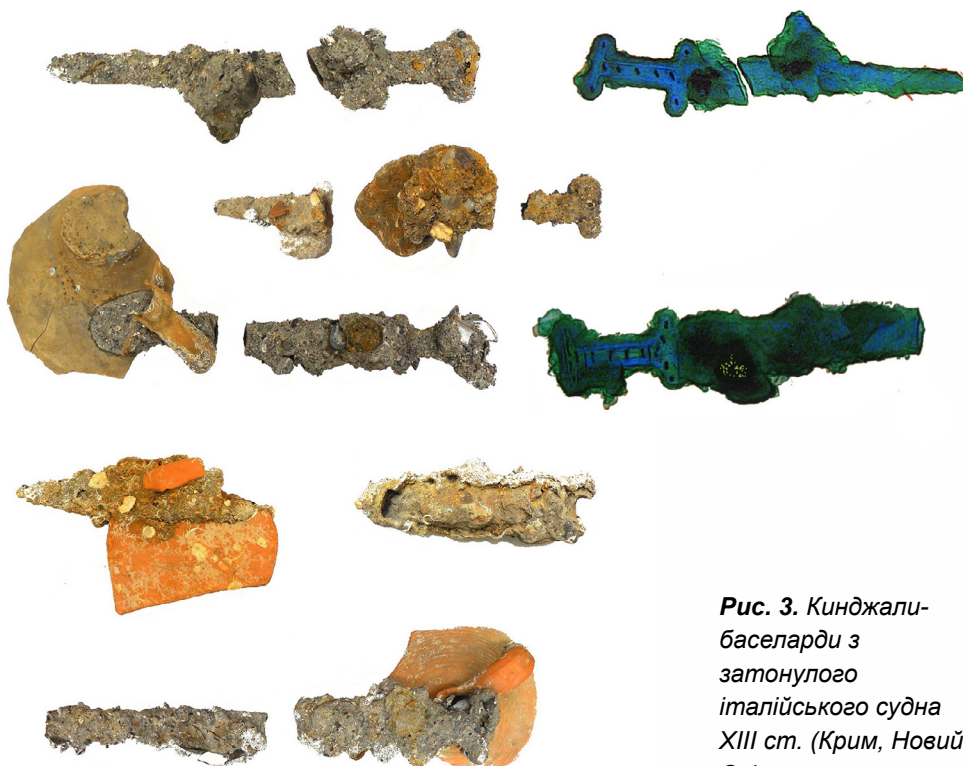

Рис. 3. Кинджали-баселарди з затонулого італійського судна XIII ст. (Крим, Новий Світ, розкопки Зеленка С.М.).

Рис. 4. Наверш меча з затонулого італійського судна XIII ст. (Крим, Новий Світ, розкопки Зеленка С.М.).

та вартості. Така зброя влаштовувала як пересічного моряка, так і заможного торговця. Третя причина – зручність в експлуатації. Кинджал типу *баселард* – достатньо масивна зброя. Зокрема, середня довжина артефактів з Нового світу сягає 50 см. Ці параметри чудово відповідають умовам аборадажного бою з використанням легкого захисного обладунку. Окрім того, баселард був зручним для носіння та використання під час сутичок в умовах міста, вірогідність яких для торговців була чималою. Письмові джерела свідчать про те, що подекуди на окремих територіях *баселард* навіть потрапляв під заборону через те, що часто ставав «фігурантом» кримінальних справ (Laking 1920, 10). Окрім кинджалів-баселардів, на судні було знайдено наверх великого рицарського меча. Під час віднайдення наверх з Нового Світу (виконане з мідного сплаву) було покрито нашаруваннями. В процесі реставрації в отворі були зафіксовані залишки чорного металу – вочевидь, хвостовика клинка. Це виключає можливість того, що наверх транспортувався окремо, як комплектуюча частина. Як зазначалось вище, скоріш за все, на всіх довгих клинках, зображених в Манесьському рукописі, представлено наверх типу R за класифікацією Еварта Окшотта. Екземпляр з Нового Світу має специфічну форму. Це приплюснута сфера з чітко вираженими ребрами. Типологічно він найближче знаходиться до типу G1 чи G2 за Окшотом. Тим не менш в даному випадку зафіксувати характерні для цих типів елементи декорування не вдалося. Типи G1, G2 Еварт Окшотт датував початком XV ст, що суттєво відрізняється від датування пам'ятки з Нового Світу. Підстав вважати наверх більш пізньою інтрузією до комплексу не має. Тим не менш, цікавим є те, що Окшотт підкреслив, що G1 G2 є суто італійськими типами. Можна припустити, що ми маємо справу з раннім етапом розвитку одного з них. Станом на сьогодні археологічні матеріали з розкопок у Новому Світі є малоінформативними в контексті пошуку аналогій лицарським мечам Манесьського кодексу. Виникає питання щодо ситуації, що склалася зі матеріалами з інших територій України.

Найбільш повний каталог знахідок середньовічних мечів був створений російським археологом Анатолієм Кірпи́чниковим у 60-ті роки XX ст. Автор зібрав та типологізував знахідки, побутування яких припадало на X-XIII ст. Проаналізувавши типології А. Брун-Гоффмайер та Е. Окшотта, А. Кірпи́чников запропонував власну типологічну схему, зокрема, для мечів другої половини XI-XIII ст., обмежившись шістьма основними типами. Автор визначив верхньою хронологічною межею своєї роботи XIII ст. і не приймав до уваги параметри клинків, зосередивши увагу виключно на руків'ях. Серед них, таких, що походять з території України та можуть бути датованими XIII ст., усього шість одиниць (Кирпичников 1966, 83-93).

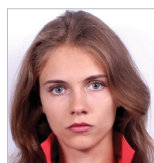
У 2016 році львівський дослідник Богдан Гричишин представив каталог мечів XII-XV ст з історичних територій Галицько-Волинського князівства. Автор звернувся до типологій Е. Окшотта, А. Кірпічнікова та М. Глосека і А. Надольського – польських дослідників, які адаптували західноєвропейські типологічні схеми для східноєвропейського матеріалу (Glosek and Nadolski 1970, 17-24). В межі XIII-XIV ст. вкладаються вісім артефактів, що були знайдені на території сучасної України. З них два екземпляри автор відніс до типу типу XII за Окшоттом (Гричишин 2016, 256-274). Як бачимо, в проаналізованому авторами матеріалі відсутні наверху типу R, які є однією з основних рис, що об'єднують мечі Манесського кодексу. Не дивлячись на високу якість мініатюр манускрипту, як зазначалось вище, для зображень зброї притаманний певний схематизм. Окрім цього, особливості стилю середньовічного живопису обумовлюють наявність певних обмежень під час їх інтерпретації. Відтак, ми схилиємось до типу R, як до візуально найближчого до того, що бачимо на малюнках, і вважаємо безпідставним проводити аналогії з іншими типами (дископодібними тощо). Чітко впізнаваних аналогій до іншого характерного елементу – широких перехресть, близьких до типу 6 та його підтипів (За Окшоттом та Глосеком), нам не вдалося зустріти в опублікованих українських матеріалах. Можливо, подальший аналіз артефактів, з якими працюють українські дослідники та нові знахідки дозволять більш широко долучати Манесський кодекс до досліджень як джерело.

Проаналізований матеріал у черговий раз ставить перед нами питання щодо характеру культурних зв'язків між західноєвропейськими та східноєвропейськими землями за часів Середньовіччя в контексті мілітарної традиції. Станом на сьогодні, в Україні відомо небагато знахідок, по відношенню до яких можна проводити прямі паралелі із зображеннями клинкової зброї з Манесського кодексу. Тим не менш, в тих випадках, коли це є можливим, дане джерело відіграє вкрай важливу роль, що підтверджує його цінність для атрибуції археологічних матеріалів з теренів України.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Aleksic, Marko. 2007. *Medieval sword*. Belgrad: Dedraplast.
- Bass, George. 1972. *A History of Seafaring: Based on Underwater Archaeology*. London: Thames and Hudson Ltd.
- Burton, Richard. 1884. *Book of the sword*. London: Chatto and Windus.
- Cod. Pal. germ. 848: Große Heidelberger Liederhandschrift (Codex Manesse) (Zürich, ca. 1300 bis ca. 1340). <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848>.
- Fairholt, Frederick. 1896. *Costume in England: a history of dress to the end of seventeen century*. London: John Wiley and Sons.
- Glosek, Marian, and Andrzej Nadolski. 1970. *Miecze sredniowiecznie z ziem polskich*. Lodz Acta Archaeologica Lodziensia.

- Glosek, Marian. 1973. *Znaki i napisy na mieczach sredniowiecznych w Polsce*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Henkes-Zin, Christiane. 2004. «Überlieferung und Rezeption in der Großen Heidelberger Liederhandschrift (Codex Manesse)». Dissertation zur Promotion, Rheinisch-Westfälischen Technischen Hochschule Aachen,
- Laking, Guy Francis. 1920. *A Record of European Armour and Arms through seven centuries*. London: G. Bell and Sons.
- Lawrinowicz, Olgierd. 2005. *Tresci ideowe broni rycerskiej w Polsce wieków srednich*. Łódź: Acta Archaeologica Łodziensia.
- Morozova, Iana. 2009. «Personal belongings made of metal from the Novy Svet shipwreck». *Skyllis* 2: 172–177.
- Morozova, Iana, Zelenko, Sergii. 2008. *Nautical and Maritime Archaeology*, Volume: 112.2: 329–331.
- Nadolski, Andrzej. 1954. *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*. Łódź: Acta Archaeologica Łodziensia.
- Oakeshott, Ewart. 1997. *The Sword in the Age of Chivalry*. Woodbridge: The Boydell Press.
- Peterson, Harold. 2001. *Daggers and fighting knives of the Western World: from Stone Age till 1900*. New York: Mineola.
- Universität Heidelberg. 2018. «Codex Manesse». Accessed January, 12. <https://www.ub.uni-heidelberg.de/Englisch/allg/benutzung/bereiche/handschriften/codexmanesse.html>
- Валентирова, Катерина. 2015. Холодна зброя з затонулого італійського судна XIII сторіччя. В *Історія давньої зброї. Дослідження 2014*, під редакцією Дениса Тоїчка, 64–72. Київ: Ін-т історії України НАНУ.
- Грицишин, Богдан. 2016. «Клинок зброя в системі озброєння давньоукраїнського воїна XII–XIV ст.». Дис. канд. іст. наук. Національний університет «Львівська політехніка».
- Гуцул, Володимир. 2009. «Рицарі Данила Романовича. Рицарська зброя серед персонажів Галицько-Волинського літопису.» *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*, 16: 78–91.
- Зеленко, Сергей. 2008. *Подводная археология Крыма*. Киев: Stilos.
- Карпов, Сергей. 1990. *Итальянские морские республики и Южное Причерноморье в XIII – XV веках: проблемы торговли*. Москва: МГУ.
- Кирпичников, Анатолий. 1966. *Древнерусское оружие. Мечи и сабли IX — XIII вв.* Ленинград: Наука.
- Киселева, Валентина. 2002. «Итальянские латники городских гарнизонов 1260–1392». *Военно-исторический альманах Новый солдат* 169.
- Окшотт Эвард. 2004. *Археология оружия*. Москва: Центрполиграф.
- Шнюков, Евгений. 1995. *Пираты Черного моря*. Київ: Знання.

Відомості про автора. Валентирова Катерина Миколаївна, аспірант Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, співробітник навчальної лабораторії «Центр підводної археології, археологічних та етнологічних досліджень» кафедри археології та музеєзнавства КНУ, магістр, Київ, Україна.

About Author. Valentyrova, Kateryna, M.Sc., Center of underwater archeology, archaeological and ethnological research of Taras Shevchenko Kyiv National University (Kyiv, Ukraine), e-mail: ksd1096kv@gmail.com.

ТАБЛ.1. ЗОБРАЖЕННЯ МЕЧІВ, ВИКОНАНІ GRUNDSTOCK-MALER

Kaiser Heinrich 006r

Von Stamheim 261r

Graf Konrad von Kirchberg 024r

Herr Wolfram
Eschenbach 151r

Herr Bligger von Steinach
182v

Herr Conrad, der Schenk von
Landeck 205r

ТАБЛ.1. ЗОБРАЖЕННЯ МЕЧІВ, ВИКОНАНІ GRUNDSTOCK-MALER (ПРОДОВЖЕННЯ)

Der Herzog
von Alhalt 017r

Herzog Johann
von Brabant 018r

Graf Friedndrich
von Leiningen 026r

Herr Friedrich
von Housen 116v

Herr Reimal
von Brennendorf 188r

Scharpfenberg 204r

Herr Ulrich von Lichtenstein 237r

Der Puller 253v

Herr Friedrich
der Knecht 316v

Herr Dietmar
der Setzer 321v

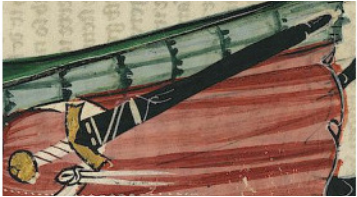
ТАБЛ.1. ЗОБРАЖЕННЯ МЕЧІВ, ВИКОНАНІ GRUNDSTOCK-MALER (ПРОДОВЖЕННЯ)

Der Makgraf von
Hohenburg 029r

Von Singenberg 162v

Herr Rudolf von Rotenburg 054r

Herr Wilhelm von Heizenburg 162v

Der von Gliers 066v

Herr Bernger von
Horheim 178r

Der Burggraf von Rietenburg
124r

Der von Wildonie 201r

Herr Walther von der Vogelweide
149v

Klingsor von Ungarland 219v

ТАБЛ.1. ЗОБРАЖЕННЯ МЕЧІВ, ВИКОНАНІ GRUNDSTOCK-MALER (ЗАКІНЧЕННЯ)

	Von Munegeur 247v
	Raute 248v
	Herr Neidhart 273r
	Der Burggraf von Regensburg 318r
	Boppe 418r

ТАБЛ. 2 ЗОБРАЖЕННЯ МЕЧІВ, ВИКОНАНІ ІНШИМИ АВТОРАМИ

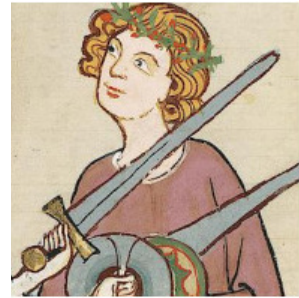
	Konig Wenzel von Bohmen 010r N1
	Graf Albrecht Heigerloch 042r N1
	Graf Wernher von Homberg 043v
	Johann von Ringgenberg 190v N1
	Herr Goesly Ehenhein 197v N3

ТАБЛ. 2. ЗОБРАЖЕННЯ МЕЧІВ, ВИКОНАНІ ІНШИМИ АВТОРАМИ (ЗАКІНЧЕННЯ)

Herr Heinrich Hertzbold von Wenbense 228r N1

Meister Heinrich Teschler 281v N1

Der Doring 229v N1

Rubin von Rudeger 395r N1-2

ТАБЛ.3. ЗОБРАЖЕННЯ КИНДЖАЛІВ

Der Burggraf von Rietenburg 124r

Herr Leuthold von Seven 164v

Herr Reimal von Brennendorf
188r

Herr Neidhart 273r

Konig Wenzel von Bohmen 010r N1

Herr Heinrich Hetzbold von Wenbense 228r N1

Kunz von Rosenheim 394r N1

Rost, Kirchherr zu Sarnen 285r
N1

Наукове видання

**ІСТОРІЯ ДАВНЬОЇ ЗБРОЇ
ДОСЛІДЖЕННЯ 2018:
збірник наукових праць Третьої міжнародної
зброєзнавчої конференції (Київ, 12-14 червня 2018 р.)**

Упорядник: Д. Тоїчкін

Макет: Д. Тоїчкін

Історія давньої зброї. Дослідження 2018: збірник наукових праць Третьої міжнародної зброєзнавчої конференції (Київ, 12-14 червня 2018 р.) / упоряд. Д. Тоїчкін; Інститут історії України НАН України. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2020. – 412 с.

ISBN 978-966-02-9292-5

УДК [93+930]:623.4

Збірник наукових праць укладений за матеріалами Третьої міжнародної зброєзнавчої конференції, яка відбулася у м. Київ (Україна) 12-14 червня 2018 р.

Видання розраховане на фахівців у галузі зброєзнавства та суміжних спеціальних історичних дисциплін, археологів, музейних працівників, викладачів, аспірантів, студентів вузів гуманітарного профілю.

Підписано до друку 28.08.2020 р. Формат: 70x100/16.

Ум. друк. арк. Обл. вид. арк.

Наклад 300 пр. Зам. №

Друк: Поліграфічна дільниця Інституту історії України НАН України.

Інститут історії України НАНУ
Національний військово-історичний музей України
Національний заповідник «Софія Київська»

III Міжнародна Зброєзнавча Конференція

Київ, 12-14 червня 2018 р.

III International Conference on the History of Arms & Armor

Kyiv, June 16-18, 2018

www.zbroeznav.com

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Національний
військово-
історичний
музей України

НИНТО 鍛月物
ГАЛЕРЕЯ ЯПОНСКИХ МЕЧЕЙ НИНТО

САAS
АНТИКВАР

FRAC